

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження Антіпіної Інни Олександрівни
«Музично-хорова освіта Сіверського краю в контексті української
мистецької традиції кінця ХХ – початку ХХІ століття»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 034 «Культурологія»

Хор як феномен універсалістського масштабу в усі часи і в усіх культурах залишався та залишається втіленням голосу народу (*vox populi*), що уособлює, промовляє та свідчить. Хор щільно вбудувався в Універсум, пред'являючи свою архетиповість поряд із богами та героями. Проблема культурної ідентифікації вирішується за допомогою ревізії та актуалізації традицій, цінностей та уявлень, які складають смислове ментальне ядро будь-якої культури (локальної, етнічної, національної, мультикультурної, універсальної тощо). Хорова культура – це потужний репрезентативний маркер такої ідентифікації.

Дослідження феномену хорової культури у широкому сенсі передбачає залучення в дослідницьку оптику всієї сукупності того, що її визначає та формує, а саме: хорову активність, хорові традиції, хорове мистецтво, діяльність хорів, культурно-організаційну діяльність хорового менеджменту, хорову освіту, інституційність хорового мистецтва, хоровий репертуар, хорові конкурси та фестивалі тощо. Пропонована для аналізу та рецензування дисертаційна розвідка Антіпіної Інни Олександрівни «Музично-хорова освіта Сіверського краю в контексті української мистецької традиції кінця ХХ – початку ХХІ століття» окреслює та реалізує саме таку дослідницьку оптику «збирання» предмету (а це музично-хорова освіта Сіверщини) як складової хорової культури краю від давнини до сьогодення. Така постановка проблеми аргументовано та послідовно реалізується в межах культурологічної методології (регіоналістики, локалістики, культурно-історичної та просторової культурної типології). Залучення даної методології дозволяє констатувати, що дисертаційна робота

І.О. Антіпіної відповідає паспорту спеціальності та вирішує складний комплекс насущних для музичної культури України проблем, які з кожним роком будуть актуалізуватися, вимагаючи нестандартних полідисциплінарних міжгалузевих теоретичних та практичних вирішень, експертних оцінок в контексті культуротворчого сьогодення.

Для вирішення комплексу проблем музично-хорової освіти Сіверського краю в контексті української мистецької традиції кінця ХХ – початку ХХІ століття І.О. Антіпіною створена послідовна та логічна змістовна матриця розвідки, що дозволяє належним чином і в необхідному обсязі опанувати предмет дослідження (а це музично-хорова освіта Сіверщини, процес її розвитку, становлення та впливу на діяльність професійних та аматорських колективів регіону), представити необхідні теоретичні висновки, отримавши вагомі для дисертацій даного рівня результати дослідження.

Отже, проаналізуємо основні змістовні «вузли» розвідки І.О. Антіпіної, окреслимо теоретичну цінність досягнутих результатів та проаналізуємо евристичний потенціал дослідження в розв'язанні проблем подібного ракурсу та змісту в межах культурологічної науки та музичної культурології зокрема.

Методологічний ресурс дослідження феномену музично-хорової освіти одного із етнокультурних регіонів України – Сіверщини – реалізується через залучення таких теоретичних конструкцій як регіоналістика, локальна культура та культуротворчі інтенції феномену хорової культури Сіверського краю. Хоча в назві роботи точно окреслені часові межі предмету (кінець ХХ – початок ХХІ століття), ми можемо зауважити, що дисертантка вдало екстраполює визначений предмет на широке культурно-історичне тло, в якому об'єднуються та синтезуються два генеральні концепти – освітній та мистецький простори регіону. Відповідно весь історико-культурний ракурс дослідження вдало «відтіняє» сучасну оптику, автор встановлює паритет історико-культурного контексту та феноменології сучасного побутування хорового мистецтва та освіти в їх регіональній визначеності. Але принагідно

зауважимо, що коли розвідка репрезентує музично-хорове сьогодення (Розділ 2 та Розділ 3) етнографічна оптика етнорегіоналістики «розмивається», оскільки саме сучасний ракурс музично-хорової освіти (кінець ХХ – початок ХХІ століть) проявляє неспівпадіння між локусом «Сіверський край» із межами сучасних адміністративних кордонів. Відтак один із основних концептів розвідки – а це народно-хорова традиція Сіверщини – не корелює із змістами сучасних означень – хорового мистецтва та освіти Сіверщини в контексті державно-законодавчого регулювання даних процесів офіційними доктринами (чому, наприклад, присвячено Розділ 2.1).

Цінним доробком дисертаційного дослідження є аналіз педагогічних засад сучасної хорової освіти Сіверщини (Розділ 2.2.). Використовуючи належний емпіричний матеріал – навчальні плани та програми вокально-хорових класів на базах загальноосвітніх шкіл Чернігівщини – автору вдається проаналізувати та узагальнити основні тенденції складного трансформаційного процесу викладання хорової музики від радянської освітньої системи музично-естетичного виховання до сучасних процесів децентралізації, встановлення паритету між державними та приватними музичними школами. Також позитивною рисою представлених у даному розділі та верифікованих узагальнень є одночасне «утримання» в дослідницькому полі всіх ланок освіти (середня загальноосвітня школа – школа мистецтв – училище/коледж, включаючи досвід викладання хорового співу в духовних семінаріях регіону – ЗВО – ЗВО мистецького профілю). Таке потужне предметне «охоплення» відповідає традиції функціонування музичної системи викладання навчання та виховання, яка існувала протягом останнього століття та продовжує функціонувати й наразі. Також з огляду на представлене в роботі масштабування діяльності фахівця хорового-диригента на всіх освітніх ступенях в умовах «синергетичності» освітнього процесу сьогодення (с. 110) можемо констатувати, що потреба у фахівцях-хоровиках буде зберігатись на стабільно високому рівні, а сама постать хоровика-диригента та керівника хору в таких умовах перетворюється на

культуртрегерську, що ініціює та втілює різноманітні аспекти та складові культурно-мистецької освіти та естетичного виховання в моделях національного культуротворення.

Автор аналізує стратегії викладання музично-хорових дисциплін, з урахуванням традицій, що складались не одне десятиріччя та накреслює сучасні принципи оновлення музично-естетичних підходів роботи із дітьми та молоддю за допомогою хорової музики. Особливо хочеться зазначити, що в даному розділі можна зустріти критичні авторські зауваження щодо аналізованих тенденцій, що свідчить про небайдужість та залученість у дані процеси самої дисертантки.

І цей фактор спонукає підкреслити щодо суголосності дисертаційної розвідки екзистенційним та професійним прагненням автора. Випускниця хорового відділу нашої Академії, вихованка відділу хорового диригування Чернігівського фахового музичного коледжу, І.О. Антіпіна даним дослідженням уособлює паритет теорії та практики в межах наукової розвідки із культурології, теоретичного дослідження та хорової діяльності, гармонізуючи іпостась науковця та покликання музиканта, хорового диригента та хорового виконавця. Відповідно обрана дисертанткою тема є особистісно «зарядженою», а фахова хорова компетентність Інни Олександрівни Антіпіної як музиканта-хоровика прекрасно корелює із науковою доцільністю та актуальністю культурологічної розвідки, присвяченої осмисленню хорової традиції Сіверського краю в контексті формування сучасної парадигми музично-хорової освіти. Звісно, такі гармонійні перетини можна лише вітати, оскільки вони майже завжди позначаються на якості наукових праць як актуальних та «живих», із необхідною мірою особистісної причетності, фахової компетентності та громадянської відповідальності.

Кульмінаційним розділом для всієї розвідки є розділ третій, в якому представлена хорова практика Сіверщини в екстраполяції на абрис музично-хорової освіти регіону. Для аналізу розгалуженої системи культурно-

мистецького простору Сіверщини залучаються моделі хорових практик професійних та аматорських колективів на тлі конкурсно-фестивальної мапи регіону (з огляду на демократичність хорового мистецтва як такого). Дана ризоматичність хорової практики є визначальною. Оскільки саме в такій різноплановості, на думку автора, «хорове виконавство на початку 1990-х років в соціокультурному аспекті стало акумулюючим центром нової української культури, простором для пошуків та експериментів. Компетентнісний підхід, що дозволяє використовувати набуті знання на практиці, став основою у формуванні сучасного хорового мистецтва Сіверщини» (с. 112).

І цілком логічно, що фіналізуючи дослідження хорової культури в аспекті трансформації та оновлення музично-хорової освіти регіону І.О. Антіпіна представляє палітру виконавських практик як сучасної лабораторії актуалізації хорового мистецтва у різних аспектах – організаційних, репертуарних, економічно-маркетингових, естетичних, змагальних тощо, з урахуванням рівнів можливостей колективів, уподобаннями публіки, місією їх керівників. Мистецько-хоровий простір регіону «підживлюється» перманентним функціонуванням в публічному просторі різних хорових колективів (аматорських та професійних, дитячих, юнацьких та дорослих, світських та церковних), які репрезентують різновекторні завдання та цінності, репертуарні переваги, міру залученості їх акторів у культурно-мистецькі процеси. Фактор інституціоналізації хорового мистецтва та освіти регіону засвідчено переліком колективів (Додаток 1), який виразно свідчить про перехід кількісного показника (140 колективів) у якісність відтворення, розвитку, функціонування та мистецької рецепції хорової традиції регіону в загальнонаціональному культуротворчому процесі.

Після проведеного аналізу окремих позицій дисертаційного дослідження Інни Олександрівни Антіпіної «Музично-хорова освіта Сіверського краю в контексті української мистецької традиції кінця ХХ –

початку ХХІ століття» можна констатувати, що розвідка є завершеним текстом, зміст відповідає темі, проблема є актуальною, пункти новизни доведено послідовно та логічно, а результати мають теоретичне та практичне значення.

Крім того, в дисертаційному дослідженні нами було виявлено певні дискусійні аспекти, що є необхідним етапом роботи рецензента. Їх ми артикулюємо у вигляді наступних запитань, зауважень та рекомендацій.

1. Автор застосовує такі термінологічні сполуки як «активність хорових традицій», «розвиток хорових освітніх традицій Сіверського краю», в назві також визначається цей термін («українська мистецька традиція»), поняття «традиція» є одним із ключових термінів дисертаційного дослідження. Хотілось би, по-перше, прояснити: через які культурні механізми відбувається «осучаснення» (актуалізація) хорових, освітніх та мистецьких традицій регіону? І, по-друге, які визначальні традиції хорового мистецтва регіону складають ту особливість і несхожість порівняно із іншими регіонами України? На наш погляд певні компаративістські методологічні аспекти стали би в нагоді, аби більш точно виявити унікальність хорових традицій Сіверщини. Прояснення даного питання є необхідним з огляду на те, що часові межі як об'єкту, так і предмету дослідження визначаються сьогоденням (кінець ХХ – початок ХХІ ст.), а поняття пов'язані із традицією (хоровою, мистецькою, освітньою.) беруться автором як даність, без аналітики, із історії культури попередніх культурно-історичних епох.

2. Як корелюють між собою поняття музично-хорова освіта Сіверського краю та музично-хорова освіта Чернігівщини? В тексті вони з'являються синонімічно (наприклад в завданнях на с. 16). Доцільність даного питання виникає також тому, що з огляду на основний ракурс дисертації (предметний та часовий) в контексті дослідження інституціональних механізмів культурно-мистецької політики України та її впливу на формування музично-хорової освіти (Розділ 2) незрозумілими

залишаються співвідношення між цими локусами – Сіверський край, Чернігівщина, Чернігівська область як адміністративно-територіальна одиниця сучасної України.

Також протиріччя між «державницьким» та «культурницьким» ракурсами постійно дисонують, що, також, призводить до протилежних суджень, які потребують пояснення. Наприклад – з одного боку висувається концепція імперського та радянського культуроциду, з іншого – виявляється позитивна тенденція розвитку хорового аматорства радянського періоду. Або визначаючи перспективи сучасної культурної політики (після 2014 року) – автор як приклад висуває лише мовне питання (с. 83-84), але після цього на с. 85 узагальнює, що «вплив культурної політики незалежної України на розвиток вітчизняного хорового мистецтва можна визначити як контраверсійний та перспективний водночас», не наводячи для цього жодного аргументу, пов'язаного із хоровим мистецтвом. Все це вимагає більш продуманого ставлення, підкріплюючи методологічними наробками сучасних культурологів, істориків, мистецтвознавців.

3. Хор – це такий феномен, який, з одного боку, існує як колективна творчість хористів-виконавців, а з іншого – як окрема діяльність диригента. Повторюється золота формула класичного давньогрецького паритету – індивідуума та хору, людини та загалу. Музично-хорова освіта та хорова практика будь-якого регіону – це діяльність яскравих особистостей-керівників хору, педагогів, які ініціюють створення колективу, надихають колектив, виховують та удосконалюють його, керують репертуарною політикою, формують естетичні смак та світоглядні орієнтири. І якщо хор визначається в дисертації як регіональний через причетність його заснування та функціонування у певному локусі, то керівник-засновник колективу – це часто фігура, яка не є «автохтоном». Отже питання: як погоджується дана невідповідність? І як між собою корелює локальна та національна самоідентифікація диригентів в хоровій практиці сьогодення з огляду на ключовий для дослідження регіональний аспект?

Резюме. Концепція І.О.Антіпіної знайшла належну апробацію у провідних наукових виданнях за спеціальністю 034 «Культурологія» та на відповідних фахово-спрямованих конференціях. Мета та завдання дисертації виконані у повному обсязі, висновки відповідають дослідницьким завданням, є переконливими та вагомими. Отже дисертаційне дослідження І.О. Антіпіної «Музично-хорова освіта Сіверського краю в контексті української мистецької традиції кінця ХХ – початку ХХІ століття» є самостійним та завершеним науковим дослідженням, що повністю відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року та дає підстави для присудження здобувачці наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 034 «Культурологія».

Доктор культурології, доцент,
завідувач кафедри
теорії та історії культури
Національної музичної академії України
імені П.І. Чайковського

Т.О. Кривошея